

## صدوسی و اند اثر فارسی در موسیقی

از محمد تقی دانش پژوه

(۲)

۱۹- نقاوة الادوار : عبدالعزیز بن کمال الدین عبدالقادر مراغی که بنام سلطان محمد ثانی فاتح بن مرادخان عثمانی (۸۵۵ - ۸۸۶) در یک مقدمه و پانزده فصل ساخته است، فارمردر دائرة المعارف اسلامی از آن یاد کرده است. آغاز : الحمد لله الذی جعل الارواح مایحسن الالحان والنغمات و قلوب العشاق الحجازیة راغبین الالحان والمقامات .  
نسخه ها :

۱- ایاصوفیا بش ۳۴۶۲ ، از سده ۱۱ (طویقهوسرای ش ۲۷۸).  
۲- نور عثمانی ش ۳۶۴۶ (دیبچه مقاصد الالحان ص ۳۸) .  
۲۰- رساله در موسیقی : در آن آمده « چنانکه در کتاب نسبت مؤلفه یاد کردیم » .

آغاز : بدانکه موسیقی تألیف است که حکماء ارواح حیوانی وضع کرده اند نه جسم را که جسم را از آن نصیبی نیست و موسیقی صنعتی است مرکب از حیوانی و روحانی و تألیف غناء الحان از ویست .

انجام افتاده : و این موسیقی را عظیم اصلی (ص) ...  
نسخه : جنگ حمیدیه ش ۱۴۴۷ مورخ ۷۵۰ تا ۸۱۱ ش ۴۲۶ (۶۱)

(فهرست فیلمها ص ۴۲۶ ف ش ۱۹۵)

## ۲۱- المختصر المفید فی بیان الموسیقی و اصول احکامه

در مقامات و پردهها بفارسی ، در ۱۳ س.

(فهرست فیلمها ص ۴۲۶ ش ۱۹۵ جنگ مورخ ۷۵۰ تا ۸۱۱ حمیدیه

ش ۱۴۴۷/۵۷) .

## ۲۲- فائدهای درباره نامهای دوازده مقام و شرحی از آنها که در

برگ ۱۱۹-۱۲۱ نسخه ش ۵۶۵ سپهسالار دیده میشود .

## ۲۳- قواعد اصول و فروع

آغاز : در اسامی دوازده مقام ، اول راست دوم عراق سیم اصفهان ..

انجام : پنجگانه رهاوی نهفت غزال جمع باشند . تمام شد قواعد اصول

و فروع و سیونر (گویا : سنور) دوازده مقام و ترکیبات جملگی . والله اعلم .

نسخه : سپهسالار ش ۵۶۵ گ ۱۲۲ ر - ۲۱۳ (در ۳ ص بهمان خط

شایرانی) .

## ۲۴- رساله موسیقی : نورالدین عبدالرحمن جامی (۸۱۷-۸۹۸) که

در ۱ رجب ۸۹۰ بپایان برده است . در آن پس از دیباچه تمهید است در آواز

و يك فصل در تأثیر نغمات و ایقاع آن در نفس و لذت این دو ، سپس دو قسم

است :

۱- در علم تألیف در احوال نغمات در چند فصل .

۲- در علم ایقاع در احوال از منہ در چند فصل .

قزوینی در یادداشتها (۷: ۱۶۳) از این رساله و نسخه پاریس S.P.822

که از روی خط جامی نوشته شده ، یاد نموده است .

متن این رساله با ترجمه و شرح و عکس نسخه بدست یاری بلیایوا Eeliyaeva

در تاشکند در ۱۹۶۰ بچاپ رسیده است . آقای حسین علی ملاح هم آن را

شرح کرده و در مجله موسیقی (ش ۱۰۱-۱۰۷) نشر نموده است .

آغاز : باسمه سبحانه (بسمله) بعد از ترنم به نغمات سپاس خداوندی

که شعبه دانان مقامات بندگی را گوش امید بر آواز نوید لطایف انجام و افضال

اوست ... گوینده این راز و سازنده این نقش دل نواز که در عنفوان شباب که

اوان تحصیل و عنوان صحیفه قیل و قال بود تشحیذ خاطر را به تعلم علم

موسیقی آهنگ کرده بودم و قواعد علمی آن را به چنگ آورده گاه در قوانین

تألیفی آن لبی میگذشادم و گاه در موازین ایقاعی آن دستی میزدم ، اما به واسطه تقلب ادوار . . . خاطر از آن افسانه فراموش کرده بود و لب از آن ترانه خاموش مانده تا در این ایام از ناحیه بعضی کرام که آن دستان را شنیده بود و به آن داستان آرمیده چنان تفرس کردم که . . . برانست که از آن افسانه حرفی بروی کار آرم و از آن ترانه صدائی بگوش روزگار گذارم . . . اقدام بر آن مرام نه مقتضای مقام این فقیر بود و اشتغال بدان مقال نه موافق حال این حقیر اما از این معنی تجاهل کردم و روی توجه به جمع آوردن از کتب این قوم ملتقط و از اصول ایشان مستنبط .

**انجام :** اینست بیان آنچه از اصول و فروع این فن میسر شد و الله سبحانه ملهم الصواب و منه المبدء والیه المآب والحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله اجمعین و تیسرذلك الاتمام فی غرة رجب المرجب سنة تسعین و ثمانمائه .

### نسخه‌ها :

- ۱- کلیات جامی ش ۷۹۵ ملک گویا از سده ۱۰ با تاریخ تألیف ۱ رجب ۸۹۰ در این رساله که ش ۲۲ است .
- ۲- کلیات جامی ش ۵۹۹۷ ملک از سده ۱۰ (ش ۱۰) .
- ۳- کلیات جامی ش ۸۲۵۳ دانشگاه تهران مورخ ۹۰۹ (ش ۳) .
- ۴- کلیات جامی ش SP. 822 کتابخانه ملی پاریس مورخ ۶ - ۸۹۵ (بلوشه ۳ : ۲۷۳ ش ۱۶۷۶) - فهرست فیلمهای دانشگاه تهران ( ۱ : ۱۶۳ ش ۱۰۸۵) .
- ۵- کلیات جامی ش ۱۳۳۱ آکادمی علوم اوزبکستان نوشته محمد کاتب هروی در ۹۰۸ (فهرست نسخ آثار جامی در اوزبکستان چاپ ۱۹۶۵ ص ۱۲ - فهرست آکادمی تاشکند ۲ : ۴۱۰ ش ۱۸۰۳) .
- ۶- کلیات جامی ش ۳۷۷۷/۱۴ نور عثمانی مورخ ۹۸۰ .
- ۷- کلیات جامی ش ۴۱۷۱/۳۵ نور عثمانی مورخ ۸۹۸ .
- ۸- کلیات جامی ش ۴۱۷۷/۱۳ نور عثمانی مورخ ۹۷۹ - ۹۸۱ .
- ۹- کلیات جامی ش ۴۵۵/۲۷ اونیورسیتته مورخ ۹۱۵ با تاریخ تألیف ۱ رجب ۸۹۰ (فهرست احمد آتش ش ۵۸۵ و ۵۸۸ و ۵۹۱ و ۵۹۲) .
- ۱۰- کلیات جامی ش ۸۹۴/۳۴ بادلیان مورخ ۹۴۱ .
- ۱۱- کلیات جامی ش ۸۹۵/۳۴ بادلیان مورخ ۹۶۳ .

- ۱۲- کلیات جامی ش ۸۹۶/۲۱ بادلیان مورخ ۹۷۹ .
- ۱۳- کلیات جامی ش XIX 180 بانکیپور مورخ ۱۰۱۷ در برخی از رساله‌ها ، این شماره مجلد یکم است و مجلد دوم آن که شماره ۱۸۱ است در برخی از رساله‌ها مورخ ۹۷۰ است ، در این دو مجلد کلیات جامی است . (فهرست ۲ : ۵۰) .
- ۱۴- کلیات جامی کتابخانه سلطنتی نوشته از روی اصل باتاریخ تألیف ۱ رجب ۸۹۰ که آقای ملاح در شرح خود در قسم دوم از آن بهره‌برده است و نشان آن پای صفحات در مجله موسیقی «نسخه‌ت» است (ص ۴۷ ش ۱۰۷) .
- ۱۵- ش ۲۰۶ ایاصوفیا .
- ۱۶- ش ۴ - ۷۵۳ داماد ابراهیم (بنوشته آقای ملاح در مجله موسیقی در آغاز شرح رساله موسیقی جامی) .
- ۱۷- ش NF. 35 وین مورخ ۲ ع ۹۸۳ ( فل-و گل ۳ : ۵۴۳ ش ۲۰۱۰/۹) .
- ۲۵- مقاصد الادوار : محمود بن عبدالعزیز بن عبدالقادر مراغی در گذشته بسال ۹۱۸ و معاصر بایزید دوم و بنام او (فارمر) در اصول و فروع و قواعد علم موسیقی بالحاق موسیقی چینی ، نیایش کمال‌الدین عبدالقادر مراغی بنام سازچینی . در دانشمندان آذربایجان (ص ۲۵۴) از نورالدین عبدالرحمن پسر مراغی که پدرش جامع‌الالحان را در ۸۱۶ بنامش ساخته است دانسته شده است .
- آغاز : الحمد لمن جعل الارواح مایة بطیب الاصوات و زینها بحسن الالحسان والنغمات . پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- نسخه‌ها :
- ۱- نور عثمانی ۳۶۴۹ (دیبچه مقاصد الالحان ص ۳۸) .
- ۲- عارف حکمت شهرمدینه بنام رساله در موسیقی در ۱۲ برگ به- شماره ۲۲ (نشریه ۵ : ۴۹۴) .
- ۳- قاهره ش ۲ فنون جمیله در ۳۰ برگ ۱۷ س (فهرست طرازی ۲ : ۱۳۶-۷) .
- ۲۶- رساله موسیقی : کاشف‌الدین محمد یزدی .
- در جامع مفیدی از او به جالینوس الزمانی بقراط الدورانی حکیم کاشفا محمدا و ملا کاشف‌الدین محمد یاد شده است (۳ : ۴۸۸ و ۴۹۱ و ۵۰۳)

نامش ابوالمحمّد کاشف‌الدین محمد پسر ابوالانوار سالک‌الدین محمد (۸۴۷-۹۱۵) پسر ابوالمعارف مولی نجم‌الدین محمد یزدی (۸۱۸-۸۸۵) است و از خاندان سعدالدین محمد حموئی بحرآبادی جوینی و در ۹۱۰ در گذشته است و جز کاشف‌الدین محمد یزدی اردکانی باید باشد. پدرش مؤلف مجمع‌النفایس و حجلة‌العرایس (ش ۱۹۷ دهخدا و ۳۶۰ سنا) است. شاید هم این رساله از همان کاشف‌الدین محمد یزدی اردکانی باشد یا همان انیس‌الارواح که خواهیم شناخت.

(نشریه ۳ : ۱۰ و ۶ : ۵۶ - المشیخة ش ۲۱۴۳ دانشگاه).  
نسخه : لنینگراد مجموعه C 692 شماره ۱ گ ۱-۳ (فهرست عمومی ص ۲۸۳ و ۵۱۱).

۲۷- سلطانیه : نجم‌الدین کوکبی مؤلف نادره در معما بنام عبیدالله خان و مورخ ۹۱۵ (دانشگاه ۳۹۰۸/۶). در ذریعه (۹ : ۹۲۶) و فرهنگ سخنوران (ص ۴۹۳). از کوکبی بخاری موسیقی‌دان زنده در ۹۲۸ یاد شده است که مؤلف همین رساله باید باشد.

در مقام پنجم آن از الشرفیة صنفی‌الدین عبدالؤمن و نفایس‌الفنون محمد بن محمود آملی یاد شده است. کوکبی آن را در دوازده مقام و یک خاتمه بنام خسروغازی عبیدالله‌خان به نثر فارسی ساخته است.  
در آن آمده است (نسخه مجلس) :

خسروغازی عبیدالله‌خان - از جور سپهر کوکبی جست پناه... بنوشت  
صحیفه‌ای پراز ناله و آه...  
(راهنمای کتاب ۲ : ۷ و ۸ ص ۴۶۸).

فهرست دوازده مقام آن : *رتال جامع علوم انسانی*

- ۱- در شرف علم موسیقی.
- ۲- در بیان معنی موسیقی و نغمتین (در بیان موسیقی و تعیین موضوع او).
- ۳- در تعریف نغمه.
- ۴- در تعریف بعد و جنس و جمع و ملایمت و منافرت آن.
- ۵- در بیان پرده‌های اصل.
- ۶- در سبب آوازاها و شعبات.
- ۷- در بیان مرکبات.

- ۸- در تعریف نقره .  
 ۹- در تعریف ایقاع .  
 ۱۰- در وارد . ن النغم (?) به قدرت وی مسیر است (ادوار الضروب) .  
 ۱۱- در تقسیم تصنیف اضافی که به حسب اجزاء از هم ممتازند .  
 ۱۲- در اقسامی که به حسب اصول از هم ممتازند .

#### خاتمه :

در رعایت حالات و تعیین اوقات و تأثیر نعمات .  
 آغاز : حمد بی حد و ثنای بی عد حکیم کارسازی را که سازگار عشاق به  
 نوای نای اوست ... اما بعد این چند سطر بیست مشتمل بر معرفت اجزاء و  
 ارکان تصنیف و احوال و عوارض آن مرتب در دوازده مقام و خاتمه .  
 انجام نسخه سپهسالار : و اوج نیز همین تأثیر دارد و هوالمؤثر و الیه  
 المصیر .

انجام نسخه مجلس که مقام نخستین و پاره‌ای از مقام دوم را دارد :  
 از حقیقت ملائمه و منافره چنانکه مذکور شد .

در هامش این نسخه هفده بیت است در موسیقی بدینگونه :  
 ای برادر یک دوگاهی سازکن از حسینی پستی آغاز کن  
 راست خواندن در بلندی مشکل است پنجگاهی گریخوانی حاصل است

#### نسخه‌ها :

- ۱- سپهسالار ۴۲/۲۹۳۱ (۵: ۶۸۸) فرنگی  
 ۲- مجلس ۲/۲۷۳۹ در ۳ ص (۹: ۸۷) .  
 ۳- تاشکند ۴- ۷۲۳ (۷: ۳۱۷) .  
 ۴- لنین-گراد B 2257 (فهرست عمومی ص ۲۸۳ بنام مقامات العلیه) .  
 ۲۸- رساله در موسیقی : نامبوب، اینهم گویا از روی رساله کوبی  
 بنگارش در آمده است .

آغاز : فصل در بیان دانستن علم موسیقی و مقامات و شعبه ، بدانکه  
 ارشدك الله تعالی که هیچ علمی به موسیقی نمی رسد چنانکه حضرت امیر المؤمنین  
 (ع) فرموده اند : هر که این علم را سیر کند تمام علمها را آموخته باشد .  
 انجام : بگوش جان شنو از کوبی که کرد آنرا  
 بچاریت ده و دو مقام شش آواز

نسخه : ملك ۳/۲۶:۳، گ ۱۰۹ ر- ۱۱۳ ر، مورخ ۱۲۳۸ .

### ۲۹- دانستن مقامها در هر وقت :

علم موسیقی ار همی دانی  
باز بر پرده حسینی را  
چون سه نیزه شد آفتاب بلند  
به گه چاشت بوسلیک گزین  
استوا پرده نهانندی  
چون بدانی که وقت پیشین شد  
وانگه اندر میانه دو نماز  
نه بود لایق نماز دگر  
شام را پرده مخالف خواه  
جون در آید نماز خفتن زود  
نیم شب وقت زیرا فگندست  
گرچه این قول بوعلی سیناست  
در گوشه صفحه پس از عنوان یادشده آمده « منشی شهاب الدین منشی  
تحریر آ فی سنة ۹۶۲ » .

نسخه : ص ۱ همایون نامه شهاب منشی محمد بن جمال الاسلام ، ش  
۵۷۶۰ دانشگاه که باید در سده ۱۰ نوشته شده باشد و یا اینکه همین ۹۶۲  
تاریخ نوشتن آن است .

۳۰- هفت جام : فضولی ، در گذشته بسال ۹۷۱ ، ساقی نامه ایست  
در ۳۲۷ بیت در ۷ جام و در هر جامی از یکی از افزارهای موسیقی یاد کرده  
است .  
(ذریعه ۹ : ۸۳۸ و ۱۲ : ۱۱۲ و ۱۹۹ : ۳۴۰ - نشریه کتابخانه مرکزی  
دانشگاه ۱ : ۲۹ مجله ادبیات تهران ۶ - ۱۶۴ : ۶۵) .

۳۱- نسیم طرب : از سرایندهای بنام طرب یا نسیم یا نسیمی و گویا  
بنام پادشاهی « مظفر محمود » از روی درة التاج و آثار ارموی و عبدالقادر  
مراغی (۷۵۴ - ۸۳۹) مانند ادوار ارموی و رساله زواید الفوائد مراغی که  
بدانها اشاره ای دارد ، گویا در سده ۱۰ ساخته شده است .  
نام کتاب بگواهی متن در فایده سوم باید « نسیم طرب » باشد اگرچه در  
عنوان همین فایده چنانکه خواهم دید « نسیمی » آمده است .

باید درچهل فایده و بیست مطلب باشد ولی در نسخه ۳۹ فایده و ۱۹ مطلب دیده میشود و عنوانهای برخی از مطالبها و فایدهها هم در آن یاد نشده است چنانکه خواهیم دید:

**فائده اول** در بیان الفاظ احادیث اربعه که در شأن تغنی وارد شده، قال رسول الله ص: ما اذن الله النبی ما اذن یتغنی بالقرآن . و قال ص: لیس منا من لم یتغن بالقرآن، متفق علیه. و قال: زینوا القرآن باصواتکم فان الصوت الحسن یزید القرآن حسنا، رواه احمد والدارمی<sup>۱</sup>.

**فائده دوم** در بیان معانی احادیث اربعه و آنچه متعلق است بآن در شأن تغنی [حدیث اول]:

که نبود به طبع سلیم اجنبی	حدیثی کنون گوش کن از نبی
به چیزی مگر صوت پیغمبری	خدا گوش را می ندارد گهی
به قرآن و معنی حدیث این بود	چو پیغمبری کو تغنی کند

**در بیان معنی حدیث دوم**

بدان از رسول جمیل الشیم	دگر یک حدیثی به حسن نغم
نیاشد ز ما وین حدیث است فرد	هر آنکو نه قرآن تغنی کند

**در بیان کیفیت تغنی**

نه چون قصه خوانان معدی کرب	ولی آن تغنی که بد مستحب
بود امن جمعی درو این چنین	چو دیگر حدیث از رسول امین
تغنی به ترجیح قرآن کنند	که در آخر العهد قومی شوند
به تخصیص قرآن به قول صریح	بود لحن فاحش بهر جا که قبیح
یکی از رفیقان برین قول فرد	تغنی به معنی دگر حمل کرد
جوابی از این گفته گر قانعی	ولی از ره معرفت شافعی
تغنی از استغنی باشد غلط	ز نغمه تغنی بیاید فقط
ز رفت است معنی همین است و بس	ز معنی ظاهر به تاویل کس

۱- سه حدیث بیش در اینجا یاد نشده است .

در هاشم آمده: بعضی از اینها افتراء است بر پیغمبر ص و بعضی ماول و اما آنچه افتراء است حدیث اول است که لازم دارد جسمیت . (در احیاء ۲: ۲۶۸ و محججه ۱: ۳۶۱ مانند این حدیث هست . لله اشد اذنا للرجل الحسن الصوت بالقرآن من صاحب القینة. ما اذن الله لشيء اذنه لحسن الصوت بالقرآن. ما بعث الله نبيا الا حسن الصوت . لیس منامن لم یتغن بالقرآن) .



### بیان حدیث سوم

حدیث دگر از رسول خدا  
به آواز قرآن مزین کند

به تزیین اصوات باشد خدا  
که از پرتو او به دولت رسد

### بیان معنی حدیث چهارم

به تحسین اصوات و امر دران  
با آواز خوش این حدیث آورم  
به وصف نغم برحدیثی که بود  
مرین شد اکنون به اینها کتاب

حدیث صحیح آورم در بیان  
. . . . .  
به اوضح بیانی ترجم نمود  
گلی شد به صورت به معنی گلاب

مطلب اول در بیان نوشتن این رساله و احوال جامع او .

در آن آمده که : از اهل ادوار خراسان پرسیده بودم که علم ترکیب  
نغم چیست و اونمیدانست و من خودم گفتم که چگونه است. پس میگوید که  
من درة التاج علامه قطب شیرازی را نزد استاد خوانده بودم تا اینکه  
میگوید :

ز روی عمل نزد استاد کار  
کنون از عمل آرم از صدیکی  
دوگل از گلستان فضل و کمال  
صفی الانام آنکه او مؤمن است  
گرفتم از او کار بالای کار .  
که کس را نباشد در آنهاشکی .  
که باشند هر یک عدیم المثال .  
دگر عبد قادر گران معدن است .

### فائده سوم در بیان وجه تسمیه این رساله به «نسیمی»

نسیمی طرب ناک از هر مقام  
که نام رساله ز نامم بندگان  
فواید به ادوار ضم آورم  
که یعنی دو نام دگر بعد از آن  
وزید و بیاورد از آنجا پیام  
«نسیم طرب» نام این شد روان .  
مطالب دگر همچنین با نغم  
نمایم به فهرست هر یک عیان .  
فواید چل ویست مطلب بفهم  
بود مشتمل جمله بر شخصت سهم

فائده چهارم در بیان معرفت موسیقی و تقسیم آن بر دو قسم (علم نغمه،  
علم نقره) .

مطلب دوم در بیان معرفت باب اول از قسم موسیقی یعنی معرفت  
صوت که اصل نغمه است .

فائده پنجم در بیان معرفت باب دوم از نوع اول از قسم موسیقی  
یعنی معرفت نغمه .

باید درچهل فایده ویست مطلب باشد ولی در نسخه ۳۹ فایده و ۱۹ مطلب دیده میشود و عنوانهای برخی از مطالبها و فایدهها هم در آن یاد نشده است چنانکه خواهم دید:

**فائده اول** در بیان الفاظ احادیث اربعه که درشان تغنی وارد شده، قال رسول الله ص: ما اذن الله النبی ما اذن یتغنی بالقرآن . و قال ص: لیس منا من لم یتغن بالقرآن، متفق علیه. و قال: زینوا القرآن باصواتکم فان الصوت الحسن یزید القرآن حسنا، رواه احمد والدارمی<sup>۱</sup>.

**فائده دوم** در بیان معانی احادیث اربعه و آنچه متعلق است بآن در شأن تغنی [حدیث اول]:

حدیثی کنون گوش کن از نبی	که نبود به طبع سلیم اجنبی
خدا گوش را می ندارد گهی	به چیزی مگر صوت پیغمبری
چو پیغمبری کو تغنی کند	به قرآن و معنی حدیث این بود

#### در بیان معنی حدیث دوم

دگر يك حدیثی به حسن نغم	بدان از رسول جمیل الشیم
هر آنکو نه قرآن تغنی کند	نباشد ز ما وین حدیث است فرد

#### در بیان کیفیت تغنی

ولی آن تغنی که بد مستحب	نه چون قصه خوانان معدی کرب
چو دیگر حدیث از رسول امین	بود امن جمعی درو این چنین
که در آخر العهد قومی شوند	تغنی به ترجیع قرآن کنند
بود لحن فاحش بهرجسا قبیح	به تخصیص قرآن به قول صریح
تغنی به معنی دگر حمل کرد	یکی از رفیقان برین قول فرد
ولی از ره معرفت شافعی	جوابی از این گفته گر قانعی
ز نغمه تغنی بیاید فقط	تغنی از استغنی باشد غلط
ز معنی ظاهر به تاویل کس	نرفت است معنی همین است و بس

۱- سه حدیث بیش در اینجا یاد نشده است .

در هاشم آمده: بعضی از اینها افتراء است بر پیغمبر ص و بعضی ماول و اما آنچه افتراء است حدیث اول است که لازم دارد جسمیت . (در احیاء ۲: ۲۶۸ و محجه ۱: ۳۶۱ مانند این حدیث هست . لله اشد اذنا للرجل الحسن الصوت بالقرآن من صاحب القینة . ما اذن الله لشیء اذنه لحسن الصوت بالقرآن . ما بعت الله نبیا الا حسن الصوت . لیس منامن لم یتغن بالقرآن) .

### بیان حدیث سوم

حدیث دگر از رسول خدا  
به آواز قرآن مزین کند  
به تزیین اصوات باشد خدا  
که از پرتو او به دولت رسد

### بیان معنی حدیث چهارم

به تحسین اصوات و امر دران  
با آواز خوش این حدیث آورم  
به وصف نغم بر حدیثی که بود  
مرین شد اکنون به اینها کتاب  
حدیث صحیح آورم در بیان  
. . . . .  
به اوضح بیانی ترجم نمود  
گلی شد به صورت به معنی گلاب

مطلب اول در بیان نوشتن این رساله و احوال جامع او .

در آن آمده که : از اهل ادوار خراسان پرسیده بودم که علم ترکیب نغم چیست و اونمیدانست و من خودم گفتم که چگونه است. پس میگوید که من درة التاج علامه قطب شیرازی را نزد استاد خوانده بودم تا اینکه میگوید :

ز روی عمل نزد استاد کار  
کنون از عمل آرم از صدیکی  
دو گل از گلستان فضل و کمال  
صفی الانام آنکه او مؤمن است  
گرفتم از او کار بالای کار .  
که کس را نباشد در آنهاشکی .  
که باشند هر یک عدیم المثال .  
دگر عبد قادر گران معدن است .

### فائده سوم در بیان وجه تسمیه این رساله به « نسیمی »

نسیمی طرب ناک از هر مقام  
که نام رساله ز نامم بشد آن  
فواید به ادوار ضم آورم  
که یعنی دو نام دگر بعد از آن  
وزید و بیاورد از آنجا پیام  
« نسیم طرب » نام این شد روان .  
مطالب دگر همچنین با نغم  
نمایم به فهرست هر یک عیان .  
فواید چل ویست مطلب بفهم .  
بود مشتمل جمله بر شخصت سهم

فائده چهارم در بیان معرفت موسیقی و تقسیم آن بر دو قسم (علم نغمه، علم نقره) .

مطلب دوم در بیان معرفت باب اول از قسم موسیقی یعنی معرفت صوت که اصل نغمه است .

فائده پنجم در بیان معرفت باب دوم از نوع اول از قسم موسیقی یعنی معرفت نغمه .

فائده ششم در بیان معرفت مراتب نغم یعنی پستی و بلندی نغمه .  
مطلب پنجم در شرح مراتب اربعه از درجات نغم به کلام منشور .  
فائده هفتم در بیان وجه مشابهت مقامات و شعب و درخت سهام  
یعنی خدنگ و آنکه هر مقامی را دوشعبه باشد و یکی اقرب و یکی قریب و  
آنکه اقرب انسب است .

فائده هشتم در بیان وجه مشابهت آوازه‌ها بهمان درخت خدنگ .  
عروقی درختان اثنی عشر وزان هر دو یک رشته شاخ دگر  
که یعنی یک آوازه از دو مقام شود ظاهر آنکه که خواهی تمام  
مطلب چهارم در بیان معرفت آنکه هر مقامی را لازم نیست که شعبه  
خودش فوق و تحت او باشد .

فائده نهم در بیان آنکه کدام شعبه از کدام مقام حاصل میشود و آنکه  
کدام یک از این شعبه‌ها در اسامی مکرر باشند .

فائده دهم در بیان معرفت آنکه هر آوازه از دو مقام حاصل میشود .  
مطلب پنجم در بیان سؤال و جوابی که متعلق به شعبهای هر مقام درین  
رساله به کلام منشور (همه از روی سخنان صفی‌الدین عبدالؤمن و محیی‌الدین  
عبدالقادر و دیگران) .

فائده یازدهم در بیان آنکه دیگر اسامی مکرر در پرده چند دیگر باشند  
و دیگر اینکه بعضی مشترک باشند میان دو پرده و بعضی اسم... (سفید) ایوان  
برده باشند .

فائده دوازدهم در بیان اسامی پرده‌ای چند که در غیر موضع خودش  
اطلاق میکنند .

مطلب ششم در بیان کیفیت ظهور نغمات و پرده‌ای چند به اسلوب  
خاص .

فائده سیزدهم در بیان معرفت آنکه هر پرده مرکب از چند نغمه میباشد  
و آن سه باب است :

- ۱- در بیان کمیت نغمات .
- ۲- در کمیت نغمات آوازهات .
- ۳- در بیان کمیت نغمات شعب .

فائده چهاردهم در بیان ظهور نغم هر پرده یعنی پستی به بلندی یا به عکس یا از جانبین و آن سه قسم می باشد :

[ کثیر الوقوع شامل نزول و غایب و طلوع ] .

در بیان کیفیت ظهور نغمات آوازا .

در بیان کیفیت ظهور نغمات شعب .

مطلب هفتم در بیان آنکه نغمه خاصه هر پرده اقل اوچند است و اکثر

اوچند و در آن چند نغمه مکرر و چند نغمه مشترک باشد .

فائده پانزدهم در بیان تشبیه نسبتی که میان دو پرده باشد و نسبتی که

میان اعداد است .

فائده شانزدهم در وجه مشابهت تسمیه مقامات بدین اسامی معینه و

آنکه منشأ ظهورش چه بود .

مطلب هشتم در بیان قصه جمشید و در آنکه اصل مقامات از او پیدا شده .

در احوال جمشید

فائده هفدهم در بیان احوال اهل سرود و آنکه هر یک را نام چه بود و

از کدام بلد بودند .

فائده هجدهم در بیان نسبت طباع مقامات به عناصر اربعه و اخلاط

و کیفیت نواختن عود از جهت علاج مریض .

مطلب نهم در بیان نظمی که استادان کرده اند در اسامی مقامات و

آوازا .

در بیان نظم مقامات . گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

در بیان نظم آوازا .

جامع علوم انسانی

فائده نوزدهم در بیان تشبیه پرده ها به سبعة سیاره و بروج و منازل

قمر .

فائده بیستم در بیان معرفت نوع دوم از قسم موسیقی یعنی معرفت

انغام و تشبیه آن به علم طب .

[ فائده بیست و یکم ] در بیان کیفیت نبض و تشبیه آن به ادوار .

مطلب دهم در بیان معرفت نقره که جزو هردوری است از ادوار .

مطلب یازدهم در بیان کمیت اصول نقرات بوجه تفصیل .

فائده بیست و دوم در بیان اسامی ادوار و کمیت نقرات آن بوجه  
تفصیل .

[ فائده بیست و سوم ] در بیان اختلاف نقرات ادوار در کمیت و کیفیت.  
در بیان مد و حصر نقره .

فائده بیست و چهارم در بیان کیفیت دور اساس بوجه تفصیل .  
در بیان کلام منشور .

مطلب دوازدهم در بیان کیفیت نقرات دور فتح یکی ضرب الفتح  
بوجه تفصیل .

فائده بیست و پنجم در بیان کیفیت نقرات چار ضرب بوجه تفصیل .

فائده بیست و ششم در بیان کیفیت نقرات دور تفصیل .

مطلب سیزدهم در بیان کیفیت نقرات دور خفیف بوجه تفصیل .

فائده بیست و هفتم در بیان کیفیت نقرات دور مخمس بوجه تفصیل .

فائده بیست و هشتم در بیان کیفیت نقرات دور بشارت کبیر مرقوم به  
یازده فصل میشود .

مطلب چهاردهم در بیان کیفیت نقرات دور بشارت صغری مرقوم به  
شش فصل میشود .

فائده بیست و نهم در بیان نقرات دور جواک یعنی دقاق بر وجه  
تفصیل .

فائده سی ام در بیان کیفیت نقرات دور اواسط مرقوم به چهار فصل  
میشود .

مطلب پانزدهم در بیان کیفیت نقرات دور در افشان به چهار فصل میشود .

فائده سی و یکم در بیان کیفیت نقرات دور شاهانه .

فائده سی و دوم در بیان کیفیت نقرات دور ترکی .

مطلب شانزدهم در بیان کیفیت نقرات دور رمل .

فائده سی و سوم در بیان کیفیت نقرات دور هزج و آن مرقوم است به  
سه فصل .

[ مطلب هفدهم ] در بیان کیفیت نقرات دور وافر مرقوم به دو فصل  
میشود .

فائده سی و هشتم در بیان کیفیت نقرات دورمجمل به نه فصل میشود .  
مطلب هیجدهم در بیان کیفیت دورنیم ثقیل به چهارفصل، دیگر نقرات  
دورحجازی مرقوم به چهارفصل میشود .

فائده سی و هفتم در بیان کیفیت نقرات دور اصول عمل مرقوم به هفت  
فصل .

فائده سی و هشتم در بیان کیفیت نقرات دور ضربی به [ مرقوم ] چهار  
فصل میشود .

مطلب نوزدهم در بیان کیفیت نقرات دورسلطان و دور ارغشتک مرقوم  
به چهارفصل میشود .

فائده سی و نهم در بیان کیفیت نقرات دور روان کبیر به چهار فصل و  
صغیر به سه فصل و دورالفرج کبیر به چهارفصل و صغیر به چهارفصل .

[ فائده چهلیم ] در بیان کیفیت نقرات دور خفیف صریح ضربی مرقوم  
به شش فصل .

آغاز : بسمله .

بنام خداوند هرانس و جان	به نطقی آور هرزبان در دهان
درارنده هر نفس در درون	که دل را طراوت دهد از برون
همان دم ز معنی برآورد نفس	بجنبش درآورد زبان چون جرس
به مدح کسی کوولیش بود	همه انس و جان از ازل تا ابد
علیه الصلاة و علیه السلام	و الطبر آل مرکی و احباب او بالتمام
به تخصیص ظل اله کریم	که یعنی سرخاندان قدیم
جنابی که باشد مظفر یقین	بر ابناء دولت بر ابناء دین
صفاتش چو محمود باشد تمام	چگویم به وصفش نمایم کدام
ز عدلش مزین بود ملک خویش	ز حکمش بهم میچرد گرگ و میش
زبانم به مدحش چو باشد هزار	به نتوان ندارد یک از صد هزار
کنون گوید احوال خودشمه ای	که باشد شود در سخن رخنه ای
در ادوار نظمی که وافی بود	نمایم به وجهی که کافی بود
نوشتیم من این را به بیت الحرام	برای ندیمان عالی مقام
بدستم جز این تحفه نبود دگر	و گرهست لایق بس است این قدر

چو ناید زدستم مگر این دعا  
که یارب به حق کلام مجید  
که ظل ظلیلش مسوید بدار  
مرادم بود از شه خاندان  
به وجهی که یابد خلاصی زدین

که وردم بود هر صباح و مسا  
به جاه محمد رسول حمید  
مرادات هر دو جهانش برار  
که بخشد برین بنده ناتوان  
چو دینی که باشد بر و فرض عین

### فایده

در امر تغنی نمایم بیان  
چهار از حدیث نبی لفظ آن

حدیثی که باشد مؤید بر آن  
بیارم عیان بعد از آن ترجمان

انجام : در بیان کیفیت نقارات دور خفیف صریح ضربی بدانکه نقرات دور صریح مرقوم به شش فصل میشود .

باین ترتیب اول يك سبب خفیف . . . . . باین رقوم تن تنن تنن تن :  
الهی به جاه و مقام رسول  
در آندم که ماند یکی از نفس  
به فضل خود آری نظرسوی من

مقام اندر عدد هشت آمد و چار  
حسینی کز مقامات است برتر  
مقام راست گنج رنج گاه است

حضیضش فرع اول را بود جا  
برین ترتیب تا آخر نوشتیم انسانی و مطالعاتی  
بود فرع دویم را اوج ماوی

نسخه : این رساله در مجموعه شماره ۴۸ نجم است در مجلس  
(۳۹۵۳۷/۷۲۴۹) که به خط نستعلیق سده ۱۲ نوشته شده با عنوان و نشان  
شنگرف، کاغذ فرنگی باندازه ربعی، جلد تیماج مشکی لایی (نشریه کتابخانه  
مرکزی دانشگاه ۵ : ۲۰۲) دارای :

- ۱- حساب اهل سیاق در چهار قاعده ویک فایده به فارسی.
  - ۲- همین طرب نسیمی در ۲۷ برگ ۱۱ س به خط نستعلیق.
  - ۳- انیس العشاق : شرف الدین حسن رامی.
  - ۴- دیوان مجنون قیس عامری .
- ۳۲- رساله موسیقی : روحانی، درباره ده مقام با دایره ای در آهنگها



با نام بردن استادان موسیقی ( ص ۷۹۷ ) مانند شمس‌الدین محمد ، کمال مرزبان ، ابراهیم مشفق ، استاد سیف‌الدین ، استاد علی عودی ، استاد رباعی ، استاد تن‌پرور ، استاد حسن عودی ، کمال‌الدین عبدالقادر ، با یادکردن اصول تصنیف آنها مانند ثقیل استاد سیف‌الدین و خفیف استاد علی و چهار ضرب و وسط استاد تن‌پرور و زرافشان استاد روحی و رمل حسن عودی و ضرب‌الفتح و شاهنامه و فاخته ضرب کمال‌الدین عبدالقادر .

**آغاز :** در بیان سرود سرایان علم موسیقی و دانستن شعبات آن .  
بسمله سرود سرایان عشرت‌گه قال که به نورس سرابوستان کار کام و  
زبان ساخته‌اند به شهر صانعی عذب‌البیانند که چاشنی شکرین در رگ و پی  
نی دوانیده ... بدان ای عزیز... که این رساله‌ایست بحث در علم موسیقی  
که عبارت است از نغمه‌ای چند مناسب و موزون .

**انجام :** کمال‌الدین عبدالقادر در پنج بحر اصول دیگر اختراع کرده و  
آن ضرب‌الفتح و شاهنامه و فاخته ضرب گویند . تمت‌الرسالات . در چهار شد  
گوید ( ۲۸ بیت ) :

زاوول گر درستی راست بنما      مبرقع بعد از آن ای مرد دانا  
پس از بسته نگارای سرود لجوی      حجاز ترک بنما ای سمن بوی  
.....  
شش آوازه میگوید :

رهاوی و بزرگ آمد هم آواز      ازین هردو برون آرند شهنار

نسخه : دانشگاه ۶/۲۵۹۱ .  
۳۳- کرامیه : دوره سفره چی یا حافظ مقصود . در سه اصل یا فصل .  
نامش در فهرست مجلس ( ۱۰ : ۱۳۸۱ ) « کرامیه رامجرد » است .  
۱- در بیان دوازده مقام .  
۲- در بیان شعبه و آوازه .  
۳- در بیان اصول موسیقی و بعضی از فوائد آن ( آوازه و پیدا شدن  
مقامات ) .

برای علی قلی‌خان ساخته شده است . در آن از خواجه ابراهیم و حسینی  
نایینی و اسحاق موصلی و صفی‌الدین عبدالؤمن و استاد علی روح‌پرور و  
مولانا حسن عودی و خواجه عبدالقادر و استاد سلطان محمد طنپوری یاد شده  
است .

وصف آن را در فهرست دانشگاه (۹۳۱: ۴) آورده‌ام و نسخه‌های دیگری  
از آن می‌شناسم :

- ۱ - ش ۴۶/۶ ج حقوق (ص ۲۱۳) .
- ۲ - ش ۲۵۹۱/۱ دانشگاه (۹ : ۱۴۱۸) .
- ۳ - ش ۳۴۵۵/۳۰۱ مجلس (۱۰ : ۱۳۸۰) .
- ۴ - ش ۴۸۵۴/۳ مجلس (۱۳ : ۲۹۲) .
- ۵ - ش ۲۲۴۲/۳ سنا (نشریه ۲ : ۲۳۶) .
- ۶ - ش ۲۸۶۹/۶ سپهسالار (۵ : ۴۲۵) .
- ۷ - ش ۲۹۳۱/۴۱ سپهسالار (۵ : ۴۲۵) .
- ۸ - ش ۴۶۸/۳ تاشکند (۱ : ۳۱۹ ش ۷۲۰) .
- ۹ - ش (10) R.I. فهرست نیکولسون ص ۲۰۳ .
- ۱۰ - ش ۸۳۳/۲ ملك مورخ ۱۲۷۹ .
- ۱۱ - ش ۶۱۹۳/۱۲ ملك مورخ ۱۲۷۹ .
- ۱۲ - ش ۴۱۳۷/۲۵ ملك میان ۱۰۴۵ و ۱۰۷۰ .
- ۱۳ - ش ۵۵۹۴/۲ دانشگاه از سده ۱۲ بنام حافظ مقصود در سه فصل .
- ۱۴ - ش ۵۸۶۹/۲ دانشگاه مورخ ۱۳۱۴ .

آغاز : نغمه اولی است ز فیض کریم :

ای بلبل جان نغمه سرا از غم تو چون دائره دل بی سرو پا از غم تو  
عشاق همیشه بی نوا از غم تو درد از تو در دروازه از غم تو  
... حمد و ستایش بی قیاس پادشاهی را که بساط اهل نشاط در نافه  
(مأمن) خط و حضور و مهد عیش ارباب عشرت را در مقام سکن و سرور  
انداخت ....

اما بعد چون سرگشته هر وادی ساکن کوی نامرادی دوره سفره چی  
میخواست که آنچه به قدر وسع خود در فن موسیقی از اقوال حکماء فرا گرفته  
به عمل آورده بود تحریر کند بر سه اصل (فصل) بنانهاد. اول در بیان دوازده  
مقام، دوم در شعبات، سیم در آوازه.

انجام :

تا بلبل جان نغمه سرا خواهد بود تا مطلب عشاق نوا خواهد بود

بی‌زمزمه عشق نخواهم بودن تا قوت دم زدن مرا خواهد بود

۳۴ - بهجة الروح وقوت الارواح : عبدالؤمن بن صفی الدین

گرگانی، در يك مقدمه و ده باب و خاتمه با ابیاتی در موسیقی که برخی را برای فرزند خود ضیاء الدین محمد یوسف (ص ۷۳) ساخته است .

در خاتمه آن (ص ۷۸) از سعد الدین محیی آبادی و شمس الدین کازرونی و شیخ محمد شانگی و سید فخر الدین و اسحاق موصلی و سید حسین اخلاطی و ضیاء الدین محمد یوسف فرزند خود و خواجه عبدالقادر (ص ۷۳) و ابن سینا و ابن طائی و محمد امین طاوس و فخر الدین طاوس هروی ( مروی ) و شیخ نجم الدین مؤلف فصوص روحانی یاد کرده است .

این رساله را بنیاد فرهنگ در ۱۳۴۶ خ چاپ کرده است . من وصف آن را در فهرست دانشگاه ( ۴ : ۸۴۰ ) آوردم و نسخه های دیگری هم می شناسم مانند مجلس ( ۹ : ۱۳۸۱ و ۱۳ : ۲۹۲ ) و سپهسالار ( ۳ : ۲۶۱ مورخ ۱۰۴۶ ) و ملک ( ش ۱۱ / ۶۱۹۳ مورخ ۱۲۷۹ و ش ۵ / ۴۹۴ فهرست مجموعه ها ص ۴۵ - فهرست فیلمهای دانشگاه ص ۷۸۱ ) و سنا ( ۲ / ۲۲۴۲ ، نشریه ۲ : ۲۳۶ ) و بادلیان ( ش ۱۸۴۱ نوشته قائم بن نظر علی یزدی در اصفهان در کوی احمدآباد در پایان ذح ۱۰۳۶ ) و کیمبریج ( فهرست نیکولسون ص ۲۰۳ ) و دانشگاه تهران ( ش ۱ / ۵۸۶۹ ) و دانشگاه استکهلم ( ش ۲ مجموعه مورخ ۱۰۹۱ ، نشریه ۵ : ۷۱۴ ) .

چنین است فهرست آن :

مقدمه یا دیباچه ، سپس بابها : *روزگار مومنانی و مطالعات فرهنگی*

- ۱ - در بیان مبدا این علم .
- ۲ - از اقاویل بعضی از حکماء در این علم .
- ۳ - در نسبت این علم به وجود انسان .
- ۴ - نسبت این علم به کواکب سبعة .
- ۵ - در بیان بحور اصل و حرکات هر يك .
- ۶ - در بیان علم ادوار موسیقی به نظم ، فصل در بحور اصول به نظم .
- ۷ - در ترکیب پرده به حسب سیر عطار و قمر و زهره .
- ۸ - در بیان آنکه در مجالس مناسب هر کسی چه نغمه باید .

۹ - در بیان آنکه هر پرده و هر مقامی چند بانگ بود .

۱۰ - سلوك صاحب این علم با خواص و عوام .

خاتمه در آنکه هر مقامی از چه استخراج کرده‌اند و در نسبت پرده‌ها به کواکب و عناصر و فصول اربعه .

۳۵ - رساله موسیقی : درویش علی چنگی خاقانی که نسب وی چنین است : «درویش علی بن میرزا علی بن عبدالعلی بن محمد مؤمن قانونی ابن خواجه عبدالله بن خواجه محمد مروارید». در آن سرگذشت موسیقی دانان ایرانی آمده است مانند حسین کوکبی و دیگران نسخه‌ای از آن را در نمایشگاه تاشکند دیده‌ام .

[در ذریعه (۹: ۳۲۳) از درویش علی طبیب پسر پدري شماع گویا از سده ۹ و ۱۰ و در خوشنویسان بیانی (ص ۴۵۵) از درویش علی خوشنویس زنده در محرم ۸۶۹ یاد شده است، مؤلف ما نباید هیچک از ایندو باشد .]

نسخه‌ها :

۱ - لنینگراد D 403 (فهرست عمومی ص ۲۸۳) .

۲ - تاشکندش ۴۴۹ و ۴۶۸/۱ (فهرست سمفونوف ۱: ۳۱۸ ش ۶ - ۷۲۵) .

۳۶ - تذکرة النغم : محمد مؤمن بن ابی المحسن حسینی منشی گونا بادی زنده در ۹۹۸ و مؤلف خلاصة اللغات در ۱۰۰۶ (نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه ۵: ۶۲۴ و ۶۶۱) که آن را در يك مقدمه و چهار فصل و يك خاتمه چنانکه در دیباچه آمده ساخته است، اگر چه در متن آن چهار فصل بی شماره آمده است: بدینگونه : *رتال جامع علوم انسانی*

۱ - فصل در وجه تسمیه موسیقی .

۲ - فصل در باب دانستن مقام .

۳ - فصل در شعبه .

۴ - فصل در آوازه .

۵ - فصل در بحر اصول .

۶ - فصل در تصنیفات موسیقی .

آغاز: بسمله و به تستعین . حمدی که حافظان خوش الحان نواساز روح افزا عاشق وار

به آهنگ دل فریب غم زدا ترنم آغازند خالق را سزا است .

انجام : وفوت ایشان از آن معلوم شود .

نسخه‌ای از این رساله نزد آقای مصطفی فیضی در شهر کاشان دیده‌ام،  
به خط نستعلیق مورخ روز چهارشنبه ذی‌حجه ۱۴۷ (= ۱۰۴۷) در ۶ برگ ۱۱  
ص ۱۵ س.

سپس قصیده‌ای در این نسخه است در ۵ بیت بفارسی در موسیقی مورخ  
۷۸۵ بهمین خط نستعلیق بدینگونه :

آغاز : برداشت پرده از رخ گل باد بهار

چون سرو گیر پای گل و طرف جویبار

انجام : تاریخ سال هفتصد و هشتاد و پنج بود

کامد به سلك نظم به توفیق کردگار

آنگاه دو رباعی و یک بند است بفارسی در موسیقی در ۳ ص و نیم  
بهمان خط .

نیز قصیده فارسی نظام و شعر «شتر حجره» کاتبی بهمین خط ، رویهم  
۱۶ گ، باندازه ربعی است. امید که آقای فیضی این رساله را بچاپ برسانند.  
من محمد مؤمن گونابادی می‌شناسم که نسخه‌ای از دیوان ازرقی رادر  
۲۰ رمضان ۱۰۱۳ نوشته است (ش ۶۸ کتابخانه دانشکده ادبیات تهران ،  
فهرست ۱ : ۲۴۵) .

در خطاطان و نقاشان «کلمات هوارت» (ص ۳۳۳) و مناقب هنروران  
مصطفی عالی (ص ۶۴) از محمد مؤمن خراسانی شاگرد آقا میرک یاد شده  
است .

در عالم آرای عباسی (ص ۱۹۱) از محمد مؤمن عودنواز ملازم خان  
احمد گیلانی در آغاز جوانی در گیلان نام برده شده است .

محمد مؤمن بن علی حسینی نامی در ۲۶ ج ۹۸۵/۲ نسخه‌ای از شرح  
شواهد کشف نوشته است (آستان قدس ۷ : ۶۱۸ ش ۴۸۴۵) .

در فهرست ریو (ص ۷۸۲) از محمد مؤمن حسینی خوش نویس نام  
برده شده که در ۱۰۹۱ در گذشته است .

در خوش نویسان بیانی (ص ۷-۸۴۱) از محمد مؤمن زنده بسال ۱۰۳۲  
و محمد مؤمن اکبر آبادی فرزند میر عبدالله مشکین رقم در گذشته بسال ۱۰۹۱

و محمد مؤمن کرمانی پسر شهاب‌الدین عبدالله مروارید در گذشته بسال ۹۴۸  
و محمد مؤمن بن حاجی نصیر زنده بسال ۱۰۸۳ و محمد بن شاه محمود هروی  
زنده بسال ۹۷۱ و ۱۰۱۳ یاد شده که جز اول هیچیک از آنها مؤلف رساله‌ها  
نخواهد بود .

در مجله موسیقی (س ۳ ش ۱۰ و ۱۱ ص ۲۲-۲۴) از مجموعه‌ای یاد شده  
که در آن از رساله موسیقی حسین بن محمد منشی گونا بادی نام برده شده است  
و این یکی گویا پسر مؤلف تذکرة النغم باشد .

دنباله دارد



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی